

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE YENİ BİR YAKLAŞIM: YARATICI DRAMA

Yard. Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK*

ÖZET

Yaparak, yaşayarak öğrenmeye dayalı eğitim-öğretim etkinliklerinin bireyi özgür ve özgün düşünce geliştirmeye yönlendirdiği düşünülmektedir. Yaratıcı düşüncelere sahip bireylerden oluşmuş toplumların varlığı ise izledikleri insan yetiştirme modeli, yöntem yaklaşımı ve araçlarla açıklanabilir. Eğitim-öğretim ortamlarında geleneksel anlayışların dışında bir yaklaşım olarak yaratıcı dramının katılımcı merkezli oluşu, yeni öğrenme tekniklerine de olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada yaratıcı dramının yeni bir yaklaşım olarak eğitim-öğretim ortamlarında kullanılmasının gerekliliği üzerinde durulmuş, tarihçesi, tanımı, uygulama süreçleri, eğitimde kullanılış biçimi, tiyatroyla ilişkisi, özellikleri ve genel amaçları açıklanmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

İnsan yaşamındaki değişimin, üstlenilen rollerle bağıntısı vardır. Bir yandan toplumsal çevre içerisinde yaşanılmasına karşın, diğer yandan bireysel düşünce ve davranış da varlığını sürdürür. Yaşamın bu değişik süreçlerinde eğitim - öğretimin hep var olduğu görülmüştür. Çocuğun eğitiminde yaratıcı çalışmaların gerekliliği ise herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Yaratıcılığa ilişkin çalışmalar farklı alanlarda, farklı yöntemlerle sürdürülmektedir. Ancak gerek okul gerekse okul dışı çalışmalarda düzenli ve izlencesi olan eğitsel uygulamalardan söz etmek zordur.

Böyle bir eğitim gereksiniminin giderilmesi için beklenen ise özgür düşünemilmedir. Bireyin özgür ve özgün düşünceler üretmesi, karşılaşıacağı sorunlara yeni yaklaşımlarla bakmasına ve çözümlemesine de yardımcı olur. Özgür düşüncenin üretkenliğe dönüşmesi bir yandan toplumsallaşmayı diğer yandan da algılamayı, değerlendirmeyi ve yeniden biçimlendirmeyi kolaylaştırır. Bu da yaratıcı düşüncenin yaşama geçmesine katkı sağlar. Yaratıcı düşüncenin temel gereksinimlerinden olan eğitim - öğretim sürecine ilişkin çalışmalara çocukluk döneminden başlanması, her yönüyle sağlıklı toplumun oluşmasını hızlandıracaktır.

* Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Eğitim-öğretimde amaçlanan konulardan biri de çocuğun, birey olarak değerlendirilip toplumun bir üyesi olarak yetiştirilmesidir. Bunun gerçekteştirilmesi için bazı eğitimsel amaçlar oluşturulmuştur. Bunlar Mc Caslin (1990) tarafından aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

- Çocuğun okuma, yazma, matematik, fen, sosyal çalışmalarda ve sanatta önem verilen yetenekleri geliştirmesi
- Fiziksel ve düşünsel sağlığını geliştirmesi
- Düşünme yeteneğini geliştirmesi
- Değerler oluşturmasını, inanç ve umutlarını ifade edebilmesi
- Estetik anlayışı geliştirmesini, sözcükler, renkler, ses ve hareket gibi araçları kullanabilmesi
- Yaratıcı bir şekilde büyümesi ve kendi yaratıcı gücünü denemesi

Belirtilen amaçlara ulaşmak için yapılacak çalışmalardan biri de "eğitimde yaratıcı drama" çalışmalarıdır. "*Şeyler* arası önceden kurulmamış ilişkileri kurup ortaya çıkarmak" diye de tanımlanan yaratıcılığın eğitimdeki uygulama yanını yaratıcı drama çalışmaları üstlenmiştir, diyebiliriz.

Ezberci öğretim sistemi herkesin yakındığı bir olgu, yaratıcılık ise dillerden düşmeyen bir kavram. Bu nedenle, eğitimde yaratıcı kişi nasıl yetişir sorusu pek çoğumuzu ilgilendiriyor. Bu bağlamda, eski öğretim yöntemleri yerine daha çağdaş hangi yöntemler konulabilir diye sorduğumuzda ise aldığımız yanıtlar: aktif öğretim yöntemi, rol oynama, dramatizasyon ve eğitimde yaratıcı drama yöntemidir (San, 1991).

Ezbercilik yerine, yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlayan yaratıcı drama, bir yandan tiyatro sanatının tüm araç ve yöntemlerini kullanmasına karşın ezberlenen bir oyun metninin sahnelenmesi de değildir. Dramanın geleneksel eğitim yönteminden ayrıldığı yanlardan biri, her yaştan insana özgürlükler tanınması ve çoşku yaşatmasıdır. Yaratıcı dramaya katılımda içtenlik sağlandığında, çocukların o güne kadar ortaya çıkmayan, ayırımına varılmayan yanları ortaya çıkar. Öte yandan duyguların denetim altına alınması ve uygun ortamlarda boşalımı sağlanır. Öfke, korku, kıskançlık vb. duyguları içeren oyunlara katılanlar, bu tür duygularını doğru ve sağlıklı ortamlarda boşaltım olanağı bulurlar.

Bildiklerini doğru sözcük ve tümcelerle aktarması, bireylerin sözel iletişim becerileriyle doğrudan ilintilidir. Konuşulan ortamın büyüklüğu, dinleyicilerin sayısı vb. fiziksel koşullar sesin şiddetini, hızını denetlemeyi gerektirir. Anlamalı aktarım, uygun sözcük seçimi, doğru vurgu ve tonlama önem kazanır. Yaratıcı drama çalışmalarında bu konuları içeren oyun ve alıştırmalar, kalıcı ve kullanılabilir bilgiler sağlar.

Konuşma eyleminin söz kadar önemli olan bir yanı da sözlü olmayan yanındır. Dinleme, göz iletişimi kurma, beden dilinden yararlanma sözel iletişime doğrudan katkı sağlayan becerilerdendir. Bunun için de yaratıcı dramaya çok iş düşmektedir. Dramanın bütün uygulama süreçlerinde katılımcılar bir yandan kendilerini ifade ederken, bir yandan da buldukları çevreye düşünsel katkı sağlarlar (Öztürk, 1997).

Oyuncular gibi çocuklar da kendilerinden farklı olan insanların sorunlarını ve değer yargılarını öğrenip bu konuları içeren rolleri üstlenirler. Aynı zamanda birlikte çalışmayı, paylaşmayı öğrenirler. Yaratıcı drama ortaklaşa yapılan bir etkinliktir ve bütünleşmeye yöneliktir. Çocuğun edilgenlikten çıkarılıp etken kılınmasını amaçlar. Amaca uygun ortamlarda yapılan yaratıcı drama çalışmaları katılımcılık, kendini ifade, yaşamdan kesitleri canlandırma ve gözlem yetisinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Uygulamalarda fiziksel, düşünsel, duygusal, duygusal ve toplumsal kesitler görüp katılım içinde olması, çocuğun özgüvenini geliştirecektir. Yaşamında karşılaşacağı sorunlara farklı çözümler üretmesini sağlayacaktır. Yaratıcı dramanın öncelikli amaçları arasında aşağıdaki noktalar yer almaktadır:

- Kendini tanıyabilmeyi sağlamak
- İletişim becerilerini geliştirebilmeyi sağlamak
- Yaratıcılıkta bulunabilmeyi sağlamak
- Toplumsal gelişim ve birlikte çalışabilmeyi sağlamak
- Eleştirel düşünebilmeyi sağlamak

YARATICI DRAMANIN TARİHÇESİ

Eğitimde yaratıcı dramanın ilk olarak 19.yy. sonunda İngiltere’de uygulandığı bilinmektedir. 1921’de John Dewey, 1950’li yıllarda Peter Slade ve Brian Way eğitimde yaratıcı dramanın kullanımına ilişkin görüşler ortaya atmışlar ve uygulamışlardır. 1970’li yıllarda Dorothy Heathcote dramanın tanımını ve uygulamada öğretmenin rolünü yeniden yorumlamıştır. Halen yaratıcı drama çalışmalarında kullanılan önemli yaklaşımlardan biridir.

Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilk yıllarında İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun "okulda tiyatro" anlayışı daha önceleri de kullanılan "dramatizasyon" tekniğine yenilikler getirmiştir. Ancak çağdaş bir yaklaşımla ele alınması 1980’lerin başına rastlamaktadır. Bu yıllarda sanat eğitimi ve tiyatro alanlarından İnci San’la Tamer Levent’in çalışmaları dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalara bağlı olarak Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı’nda ve 1990’da kurulan Çağdaş Drama Derneği’nde eğitimde yaratıcı drama çalışmaları başlatılmıştır. Ayrıca 1999-2000 yılından başlayarak Ankara Üniversitesi Eğitim

Bilimleri Enstitüsü kapsamında "Tezsiz Drama Yüksek Lisans Programı" başlatılmıştır. Halen Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği hizmetçi eğitim programlarının bazılarında ve eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği ile okulöncesi öğretmenliği anabilim dallarının programlarında zorunlu ders olarak yer almaktadır.

YARATICI DRAMA

Drama sözcüğü Yunanca'daki "dran" (hareket etmek, eylemde bulunmak) sözcüğü ile "sahnelenmek amacıyla yazılmış oyun metni, oyunun kendisi" gibi anlamları olan İngilizce kökenli drama sözcüğünün sözlük anlamıyla açıklanır. Sahnelenmek istenilen oyun, bir metne bağlı olarak oynanır. Yapılan bu eylemi tiyatro olarak da tanımlayabiliriz.

Drama, Türkçe'de okulda tiyatro, rol oynama, dramatize etme, eğitsel drama, eğitici drama, eğitimde drama, eğitimde yaratıcı drama gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Genel geçerliliğini oluşturmak ve kavramı en geniş kapsamla açıklamak için "eğitimde yaratıcı drama" tanımlaması yerinde olacaktır.

Yaratıcı drama kavramı Türkiye'de ortaya atıldığından bugüne kadar tartışılmaktadır. Kendi içinde çelişkiliymiş gibi duran iki terim, alan uzmanlarını bile zaman zaman zora sokmaktadır. "Dramanın kendisinde yaratıcılık yok mu ki, bir de 'yaratıcı' sözcüğü ile pekiştirilmek isteniyor?" sorusu alan uzmanlarınca da tartışılmaktadır. Yaratıcılığın dramadan ayrı belirtilmesinin nedeni, bireysel yaratıcılığın öne çıktığı, bir oyun yazarının yazdığı oyun metnini oynamak yerine, katılımcıların oluşturduğu, yazılı veya doğaçlama metinler söz konusudur. Bu metinler, gerektiğinde inceleme, gözlem veya araştırma sonunda oluşturulur. Yaratıcı düşüncelerin yaşama geçirildiği görülmüştür.

Yaratıcılık sözcüğüne farklı alanlarda farklı anlamlar yüklenir. Yaratıcılığa ilişkin olarak San (1991) aşağıdaki düşünceleri açıklar:

Yaratıcılık 'şeyler' arası daha önceden kurulmamış ilişkileri kurup ortaya çıkarmaktır. Yaratıcılık süreci tüm duyuşsal ve düşünsel etkinliklerle her türlü çalışma ve uğraşın içinde vardır. Yaratıcılık yalnız sanatsal süreçlerde ya da sanat eğitimi ve öğretimine ilişkin etkinliklerde rol oynayan bir yeti olmayıp insan yaşamının ve insanlığın evriminin tüm yönlerinde yer alan temel bir yetenektir. İnsan tarafından tamamlanmış her işte yaratıcılık bir temel öge olarak bulunmaktadır.

Yaratıcı drama etkinliği, drama yaşantısının somut olarak algılanması ile kişinin evrensel, toplumsal, ahlaksal ve soyut kavramları anlamlandırmasıdır. Dramanın, bireyleri yaratıcı kılmak için oyun, doğaçlama, oluşumlar, rol oynama, öyküden

oyun kurma ve diğer süreçleriyle devreye girmesi eğitim - öğretimde yeni bir boyut oluşturmuştur. Buna göre yaratıcı dramanın tanımı yeniden gözden geçirildiğinde yaratıcı drama bir sanat eğitimi alanı, bir öğretim yöntemi ve eğitsel bir disiplindir (Adıgüzel, 1994).

San (1996) bu konu ile ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi açıklar:

Bireylerin doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro tekniklerinden yararlanarak bir grup çalışması içinde bir yaşantıyı, bir olayı, bir düşünceyi, bir eğitim ünitesini kimi zaman da soyut bir kavramı eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla deneyim, gözlem ve yaşantıların gözden geçirildiği 'oyunsu' süreçlerde anlamlandırması, canlandırmasıdır.

Bireyin küme içinde yeni oluşumlara yönelmesi, uyguladığı davranışlarının öğrenmeye katkıda bulunması, toplumsallaşmasına yardımcı olacaktır. Yaratıcı drama gerçek dünya ile kurgusal dünya ikilisinin etkileşiminden örüldür. Bir eylem olmasının yanı sıra, düşünsel durumu da içerir. Oynayan kişi tarafından drama, gerçekmiş gibi duyulur ve gerçek duygular yaşanır. Ama öte yandan tüm bunların bir soyutlama düzleminde olması nedeniyle gerçekliğin coşkusu ikili bir biçimde duyulur.

Yaratıcı drama çalışmalarında genel olarak izlenen teknikler aşağıdaki gibidir:

- Isınma çalışmaları
- Uyum ve güven çalışmaları
- İmgesel düşünme çalışmaları
- Düş gücünü geliştirme çalışmaları
- Küme etkinliklerinde düşünce geliştirme çalışmaları
- Duygu ve devinim çalışmaları
- Devinim ve tartım çalışmaları
- Doğaçlama çalışmaları
- Oluşum çalışmaları

Yaratıcı drama uygulamalarında genel olarak izlenen süreç her zaman aynı olmamakla birlikte aşağıdaki, süreç izlenir (Adıgüzel, 1993; Öztürk, 1997; San, 1996; Üstündağ, 1996):

Isınma

Katılımcıların düşünsel ve bedensel olarak çalışmaya hazır duruma gelmelerine yardımcı olan çalışmalardır. Ancak küme çalışmalarında yol alınmışsa her oturuma ısınma çalışmasıyla başlanması gereksizdir. Isınma çalışmaları güven duyma, uyum

sağlama, beş duyuyu kullanma, gözlem yetisini geliştirme gibi amaçlara yönelik etkinliklerdir.

Sözlü ve Sözsüz Rol Oynama - Oyun

Yaşamdan kesitler, kurallı ve kurlsız oyun oynama çalışmalarıdır. Belirlenmiş konular içinde özgürce oyun kurma, yaratıcılık ve imgelemi geliştirmek amaçlanır.

Doğaçlama ve Oluşum

Bireysel ve grup yaratıcılığının ön plana çıktığı özgür çalışmalardır. Özellikle "oluşum" çalışmaları önceden yapılandırılmamış bir çıkış noktasından başlar. Nasıl gelişip sonuçlanacağı bilinemez, ancak çalışma amaçları doğrultusunda lider (öğretmen) tarafından yönlendirilebilir.

Rahatlama ve Değerlendirme

Çalışmalar sonunda genellikle dinlendirici müzikler eşliğinde düşünsel ve bedensel rahatlama yönelik yapılan çalışmalardır. Her çalışma sonunda rahatlama sürecinin uygulanma zorunluluğu yoktur. Değerlendirmelerde doğruyanlış yerine gözden geçirme, tartışma ve paylaşım temeldir. Değerlendirmeler her bir süreçten sonra yapılabileceği gibi günlük çalışmanın (oturumun) sonunda da yapılabilir.

YARATICI DRAMA VE TİYATRO İLİŞKİSİ

İnsanlar arası etkileşimdeki önemli eylemlerden biri de yaparak yaşayarak öğrenmedir. Yaşamla oyun arasındaki benzerlikler, ortak davranışların öğrenilmesini sağlar. Bu süreç ise eğitimde tiyatro ve yaratıcı drama çalışmalarında kendini gösterir. Etkileme, beceri kazandırma, duyguların biçimlendirilmesi ve taklit eğitimin işlevlerindedir. Bunlar tiyatro ve yaratıcı dramanın da işlevleri arasında olduğundan bu iki disiplin pek çok noktada örtüşmektedir. Fakat yaratıcı dramanın, eğitimde tiyatro ile doğrudan benzerliği yoktur. Yaratıcı dramada, yapılmak istenen her şey katılımcılar tarafından gerçekleştirildiği halde, tiyatrodaki yazılı metnin alan uzmanı oyuncular tarafından, tekrarlara dayalı çalışarak izleyici karşısına çıkması beklenir. Ürünün ortaya çıkmasından çok, geçirilen yaşantılar ve süreç önemlidir. Başka bir deyişle yaratıcı drama uygulamalarını katılımcılar gerçekleştirir, tiyatroyu ise çoğu zaman yazar, yönetmen ve oyuncular gerçekleştirir.

YARATICI DRAMANIN EĞİTİM-ÖĞRETİMDE KULLANIM BİÇİMLERİ

Eğitim - öğretimde yaratıcı dramanın iki kullanım biçimi vardır: Birisi yaratıcı dramanın araç olarak kullanılması, diğeri ise amaç olarak kullanılmasıdır. Araç olarak kullanılmasından, herhangi bir konunun, olayın veya eğitim ünitesinin

drama yöntemiyle işlenmesi, amaç olarak kullanılmasından ise, dramanın öğretilmesi anlaşılmalıdır. Her ikisinde de katılımcının kişilik gelişimine, iletişim becerilerine yardımcı olmak, drama sanatından haz almasını sağlamak amaçlanır. Yaratıcı drama uygulamalarında yaparak yaşayarak öğrenme, buluş yoluyla öğrenme, sosyal öğrenme, devinim yoluyla öğrenme vb. gibi etkin öğrenme yolları gerçekleştirilir.

Dramanın eğitim öğretimde kullanılmasının temel amaçlarından biri de insanın kendini başkasının yerine koyarak kendini ve çevresini daha iyi tanıyabilmesi, anlayabilmesini sağlamaktır. Bir başka deyişle özdeşim (empati) kurmasına yardımcı olmaktır. Bu süreç eğitimde kullanıldığı gibi psiko-drama, sosyo-drama gibi alanlarda da kullanılır. Ancak bu alanlarda dramanın kullanımı oldukça titizlik gerektiren bir iştir. Her drama lideri (öğretmeni) bu alanlarda çalışma yapamaz. Konunun uzmanlarının dramayı bilmesi ve bu aracı kendi amaçlarına yönelik olarak kullanması gerekir.

YARATICI DRAMANIN GENEL AMAÇLARI VE KAZANDIRDIKLARI

- Yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlama
- Eleştirel düşünme yeteneği kazandırma
- Toplumsal gelişim ve birlikte çalışma alışkanlığı kazandırma
- Kendine güven duyma ve karar verme becerileri kazandırma
- Sözcük dağarcığını geliştirme yoluyla dil ve iletişim becerileri kazandırma
- İmgelem gücünü geliştirme
- Özdeşim (empati) becerilerini geliştirme
- Farklı olay, olgu ve durumlarla ilgili deneyim kazandırma
- Karşılaşılan sorunları yeni bir bakış açısıyla çözebilme becerisi kazandırma
- Yaşanılan dünyayı daha somut olarak görmeyi sağlama
- Olaylar ya da durumlar arasında ilişki kurabilme
- Bireyler arasındaki farklılıklara hoşgörüyle bakabilmeyi sağlama

Bu amaçlar doğrultusunda yaratıcı dramanın katılımcılara kazandırdıkları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Uyum ve güven (kendine ve kümedekilere) duygusunu geliştirir
- Düş gücünü geliştirir
- Özgür ve özgün düşünme yetisi kazandırır
- Kümenin kendi düşüncelerini geliştirme olanağı sunar
- İletişim etkileşim ve işbirliği sağlar
- Toplumsal duyarlılığın geliştirilmesine yardımcı olur
- Duyguların sağlıklı bir biçimde tanınmasına yardımcı olur
- Sözel anlatımın geliştirilmesine yardımcı olur

- Yazın, müzik, resim gibi sanat alanlarının yetkin örnekleriyle karşılaşma olanağı sağlar
- Sanat olarak drama (tiyatro) ile tanışma ortamı yaratır

YARATICI DRAMANIN ÖĞELERİ VE ÖZELLİKLERİ

Drama lideri (öğretmen), oyun grubu, çalışma ortamı yaratıcı dramanın oluşturulması için temel öğelerdir. Yaratıcı dramada süreçler doğaçlama ilkesinden hareketle oluşturulur. Yazılı bir metin yoktur. Çalışmanın sınırları küme lideri tarafından belirlenir. Her uygulama bütünü oluşturmaya yöneliktir. Gösteriye dönüştürmek isteğe bağlıdır. Küme içinde yapılan gösterimlerin izleyicilere de gösterilme zorunluğu yoktur. Katılımcıların önyargısız, küme içi çalışmaya istekli, yeni şeyler öğrenmeye hazırlıklı olması gerekir. Her çalışma alanı gibi yaratıcı dramanın da bir çalışma disiplini vardır, ama katı kuralları yoktur. Buna karşılık özgürlüğü vardır, ama dağınık değildir. Ortaya çıkan üründen çok, geçirilen yaşantılar ve süreç önemlidir.

SONUÇ

Kendinden, çevresinden ve çağından sorumlu bireylerden oluşmuş toplumu oluşturan bireyler, yaratıcı düşünceye sahip olanlardır. Bu da demokratik davranışlarda bulunan, konular arasında bağlantı kurabilen, özgür düşünebilen, hoşgörülü, yaratıcı çocuk, ergen ve gençler yetiştirmeyi amaçlayan eğitim- öğretim sistemiyle olasıdır. Bu noktada yaratıcı dramanın, belirtilen amaç ve özellikleri nedeniyle, gereksinim duyulan günümüz insanının yetiştirilmesine yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Adıgüzel, H. Ö. (1993). Oyun ve yaratıcı drama ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

_____ (1994). Eğitimde yeni yöntem ve disiplin: Yaratıcı drama. Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, I. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Cilt 2, 522-532.

McCaslin, N. (1990). Creative drama in the classroom. (5th Ed.). California: Longman.

Öztürk, A. (1997). Yaratıcı drama yöntemiyle işlenecek tiyatro dersinin öğretmen adaylarındaki sözel iletişim becerilerine etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

San, İ. (1991). Eğitimde yaratıcı drama. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 23 (2), 573-583.

_____ (1996). Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin: Eğitsel yaratıcı drama. Yeni Türkiye Dergisi, 2 (7), 148-160.

Üstündağ, T. (1996). Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri. Eğitim ve Bilim Dergisi, 22 (107), 28-35.